

Весна Голдсворти и Радмила Гикић Петровић

НОСТАЛГИЈА ЗА НИГДИНОМ

Фото: Liz Seabrook

Весна Голдсворти рођена је 1961. у Београду. Завршила је студије југословенске и опште књижевности на Филолошком факултету у Београду 1985. године. Прве стихове и прве научне радове објавила је на српском језику. Током студија писала је књижевну критику и била главна уредница часописа *Знак*. У Лондону живи од своје двадесет и четврте године. Магистрала је модерну енглеску књижевност 1992, а докторирала 1996. године на Универзитету у Лондону, као стипендисткиња Британске академије.

Радни век започела је у издаваштву 1986. године, радећи као уредница за академске издавачке куће *Chadwyck-Healey Ltd.* и *Editions Alecto*, а затим је 1990. године прешла на радио. Десет година радила је као продуценткиња и водитељка на радију Би-Би-Си. Постала је редовна професорка енглеске књижевности и креативног писања 2000. године. Претходно је предавала на Кингстонском универзитету и на Универзитету Источне Англије, а од 2017. на Универзитету у Ексетеру. Предавачица је по позиву и на америчким

универзитетима Сент Лоренц у Њујорку и Бакнел у Пенсилванији.

Написала је шест књига различитих жанрова које су преведене на двадесетак светских језика. Књижевна студија *Измишљање Руријаније: Империјализам машине* (1998) обавезна је лектира на балканистичким одсецима светских универзитета; *Чернобилске јагоде* (2005) књига је мемоарске прозе о одрастању у Југославији и првим корацима у поезији. Серијализована је у лондонском *The Times*-у и на водећем програму радија Би-Би-Си, а dospela је на листе бестселера широм Европе, доживевши четрнаест издања само на немачком језику. *Солунски анђео* (2011) њена је прва књига поезије, писана истовремено на српском и енглеском језику. Енглеска верзија добила је Међународну награду „Роберт Крошоу“ и нашла се у *The Times*-овом избору најбољих књига поезије за 2011. годину. Њен први роман, *Горски* (2015), у којем је осавременила причу о Великом Гетсбију, имао је и двонедељну серијализацију на Би-Би-Сију. *Господин Ка* (2017), њен други роман, представља наставак приче о Ани Каревиној. Добитница је Награде „Момо Капор“ за роман *Гвоздена завеса* (2022). Овај роман изабран је у Америци за књигу године часописа *The New Yorker*, а у Британији за књигу године часописа и новина *The Spectator*, *The Times*, *The Independent* и *The Guardian*. Био је у ужем избору за годишњу награду британског Удружења књижевника.

Године 2021. Весна Голдсворти примљена је у Краљевско књижевно друштво и тако постала прва српска чланица овог удружења у његовој историји.

Радмила Гикић Петровић: *На књижевној сцени појавили сће се с књигом Измишљање Руританије: Империјализам маште (1998). Истѳраживали сће начин на који је једна од најмоћнијих свећских нација искористила ресурсе Балкана како би снабдела своју књижевну индустрију. Који су све то сћереоћићи који су унесени у брићанске романе у XIX и XX веку, а који су поћтали шемељ уоћшћене слике Балкана у америчкој филмској индустрији, али и у књижевним делима на енћеском?*

Весна Голдсворти: Тешко је сажети тезе *Руританије* без великог поједностављивања. Поред оних опћтих стереотипа који су присутни у публицистици и историјској литератури, а које је одлично описала Марија Тодорова у *Имаћнарном Балкану* – да је полуострво буре барута, подручје праисконских а генетски уроћених мржњи, ни сасвим европско а ни оријентално – посебно сам се усредредила на стереотипе које је створила књижевна машта. Поделићу их условно на два типа. Ту је прво сама Руританија, измишљена земља која симболизује слику Балкана као инфантилног места које наивно покушава да опонаша Европу али не успева, па му је потребан западњак да руководи и ствари доведе у ред. У тим романима-фантазијама Енглези долазе на балкански престо као благонаклони краљеви и принчеви. Историјски, као што знамо, најчешће се радило о немачкој аристократији која је уједињењем Немачке остала без посла па се прихватала балканских круна. Ваљда су Енглези то покушавали да надокнаде романима.

Друго, ту су Дракула и мали милион мање познатих вампира. Овде је стереотип обрнут: док је Руританија као измишљена земља „убачена” на мапу

Балкана, код Дракуле налазимо стварна места и историјске личности, али само да би се од њих направила серија претећих стереотипа. Вампири су ноћна мора обрнуте колонизације, где Балкан прети да заузме и загади Европу. Та претња је могућа баш зато што Балканци изгледају „као ми”. Нема споља видљиве расне разлике, иако су стварне разлике непремостиве. Сетите се пасуса где Дракула сања да ће се прошетати Пикадилијем а да га нико не препозна као странца. Помислите како је то страшно када је у питању вампир који ће вас завести и угристи, те вас тако претворити у вампира. Једном речју, вампири илуструју страх да ће се читава Европа претворити у Балкан.

Р. Г. П.: *Радећи на шој књизи поћћили сће поћсћа романа, илеѓали филмове, поћоришне поћсћаве, поћучавали поћезију. Које бисће поћимере саѓ, чећврћи века касније, моћли да изѓвојиће?*

В. Г.: Десет година сам се бавила тим истраживањем. Прво за магистарски, а онда за докторски рад. Мислим да је јединствен случај за *Yale University Press* да ми понуди уговор за књигу на основу доктората који тад још нисам одбранила, због предавања које сам држала на Лондонском универзитету, а због тога што је материјал бескрајно сликовит и што га има толико. Није можда ни чудо што је моја Руританија потом инспирисала неколико нових романа (мада не знам да ли да ме то брине или радује), позоришну представу Битеф театра у Београду, али и фестивал немог филма у италијанском граду Порденоне. Организатори фестивала су открили преко две стотине филмова о Руританији само у прве две деценије

постојања играног филма, па су га продужили на две године. За многе филмове нисам ни ја знала, али сâм број вам говори колики је то утицај на формирање једне представе.

Занимљиво је да је све почело од романа *Зашвореник Зенде* Ентонија Хоупа из 1894. Он заправо смешта Руританију негде између Немачке и Чешке, али је управо филмови селе на Балкан. Други пример, већ поменути *Дракула* Брема Стокера из 1897. још је утицајнији. Дракула је захваљујући филму постао познатији од свог творца, мегабренд. Препознају га и мала деца, пре него што науче да читају и пишу. Као трећи пример навела бих романе Агате Кристи, посебно *Убиство у Оријент експресу* из 1934. То је можда најпознатији „југословенски” роман, да тако кажем. С једне стране, ту је западни злочин у самом возу, а са друге, балканска полиција која је толико примитивна да јој се ни случајно не сме дозволити да се укључи у испитивање прекршаја, чак ни на сопственој територији. Да не спомињем чињеницу да се прича дешава између Винковаца и Славонског Брода, а у књизи се описују планински врхови као да сте у Алпима. Притом је Агата Кристи путовала том деоницом неколико пута, муж јој је био официр у Ираку, значи до тачне географије није јој било нимало стало.

Р. Г. П.: *Ваша, условно речено, Ребека Вест и њен љубољубиви, омиљена Вам је књижа. Најбољи љубољубиви свих времена, зар не? Црно јагње и сиви соко је ремек-дело, рекли сте. Предајте о тој књизи на факултету.*

В. Г.: Пазите, управо сам навела неколико примера популарног романа. То

је жанр у коме заиста нема бољих књижевника од британских: није случајно да се филмска индустрија напајала са тог извора. Притом је Балкан, на нашу жалост, врло ретко инспирисао врхунску књижевност. Ту је Ребека Вест велики изузетак. *Црњо јагње...* је ремек-дело. Британски и амерички критичари назвали су ту књигу најбољом књигом путописне књижевности двадесетог века, а како је сам тај век врхунац путописне књижевности као жанра, она је, значи, врхунац врхунца. Нема боље. Да књига није о Југославији него о некој земљи коју британски и амерички туристи више воле, Италији или Француској рецимо, била би читана много више. Предајем о њој већ годинама, а увек има понеки студент кога толико понесе да изабере да о њој ради дисертацију, детаљнију анализу, да сазна нешто о нашим просторима. Како сам ја на Одсеку за англистику професорка енглеске књижевности, то нису млади људи који имају неке априори везе са Балканом, нити ја о Балкану предајем иначе, па су ми ти разговори посебно драгоцени.

Р. Г. П.: *У књизи мемоарске прозе Чернобилске јагоде реч је, поред осталих, о ограсћању у Југославији и њеним корацима у поезији. У предговору каже: „Зашто бих се иначе ујустили у авантуру доброћудног нарцисизма које представља објављивање мемоара?”*

В. Г.: Почела сам да пишем 2003. оно што ће касније постати *Чернобилске јагоде*, у тренутку када сам мислила да ми преостаје мало живота: откривен ми је карцином, са неким специфичностима које су довеле до те, на сву срећу, нетачне прогнозе. Не волим о томе да говорим више него што морам тек да бих дала некакав контекст књизи, а посебно

не волим ону нашу изреку да у сваком злу има неко добро када се односи на ту болест. Дала бих стотину књига да нисам морала да пролазим кроз све то. Ипак, јесте тачно да ми је та књига променила живот. Писала сам је прво као цртице за сина, који је тад имао две године, па сам приметила да ме забавља повратак у сопствено детињство и младост. Дешавало се, то спомињем у предговору, да седим за тастатуром, са турбаном на ћелавој глави, као паша, куцам и плачем, али од смеха. Можете да замислите како је то изгледало.

Књига је горко-слатка симфонија фрагментарних сећања јер бих се, кад год сам се тако засмејала, сетила нечег супротног, меланхоличног. Немогуће је, рецимо, писати о путовању на море у породичној шкоди чије се регистрације сећам и после пола века (BG 834-30), где мој отац вози, дивно пева „Каљинку”, отеже *аааа* колико му дах дозвољава, сестра и ја пратимо са задњег седишта, а мајци забрањујемо да се огласи јер као нема слуха: немогуће је описати такву сцену а да истовремено немате некакав *флешфорвард*, свест о деценијама у којима ћете бити далеко од њих троје. „Доброћудни нарцисизам” је израз који је употребио критичар *The Telegraph*-а, избравши иначе *Јаџоге...* за мемоарску књигу деценије, а ја сам израз украла за предговор српском издању јер је сажео нешто суштинско о самом жанру. Потребна је доза нарцисизма да уопште помислите да некога занима ваш обичан живот, а доброћудност је ваљда нешто у мојој природи, или у природи саме ситуације. Није имало смисла трошити оно мало енергије на отровна сећања.

Р. Г. П.: *Године 1986. преселили сте се у Енглеску. Ипак, Јуџославија је обеле-*

жила Ваше детињство. Лето сте провели у мајчином селу. Шта је остало најубедљивије из тог времена, из времена Вашеј детињства?

В. Г.: Породица мога оца доселила се у Београд из Херцеговине и Црне Горе после Првог светског рата. Мајка ми је из околине Пожаревца и она је у Београд дошла на студије. Упознали су се средином педесетих у реду испред биоскопа „20. октобар” где су чекали да гледају *Гогзилу* или можда неки други филм (сећања им се не подударују). Углавном се мајка после често питала шта ју је натерало да иде у биоскоп баш тог дана. Волим такве приче, породичне легенде које сви имамо, смешне а судбинске. После ју је тата позвао да сутрадан изађу, али су се промашили због неспоразума. Он је чекао испред „Руског цара”, а она испред „Грчке краљице”, на два краја Кнез Михаилове. Како тада није било мобилних телефона, свако је закључио да га је онај други „испалио”. Нису се поново видели три године. Моје детињство обележено је тим малим породичним предањима. То су *Јаџоге...*

А село није мајчино него очево, па и за њега је везана шала. У књизи се не спомиње име јер не би ништа значило енглеском читаоцу. Одрасла сам у једном минијатурном стану на Дедињу, а очева мајка, удовица, живела је у Жаркову, у предграђу Београда, али то је тад било сеоско домаћинство. Онда би нас родитељи одвезли тамо „на летовање”. Касније смо се преселили у Жарково, па је моја прича о летовањима на селу добила другачију димензију. Тата је вратио онај стан на Дедињу. Била је некаква акција „Имаш кућу, врати стан”. Не знам никог другог ко је то урадио, мада их је сигурно било. Сећам се шале: „Имаш

жену, врати љубавницу.” То породична микроисторија, наизглед неважна, али говори о земљи и о времену.

Р. Г. П.: *Да ли је то било време „кад сам себе убедила да сам мајстор завођења, али ме је све више мучила чињеница да, изгледа, нисам знала како сама да будем заведена”? Да ли је било и чежње за домовином?*

В. Г.: Поента овог цитата јесте нешто што ми је постало јасно тек кад сам као зрела жена писала о себи као девојци, а мислим да у томе нисам једина. Да смо се увек много више бринуле о томе како изгледамо у очима других него како се саме осећамо. То је одређивало наше понашање у свему, од шетње улицом у неудобним ципелама на штикли до љубавних веза, којих у мом случају није било богзна колико. Средина је била патријархална, а девојке контролисане много више од момака. Ја сам, рецимо, морала да будем код куће пре једанаест чак и кад сам радила критике позоришних представа за радио. Сећам се како је Марина Абрамовић негде написала да је радила оне своје перформансе у СКЦ-у, али је морала да се врати кући до десет. То је иста прича.

А чежња за домовином је друга ствар, јако комплексна. Отишла сам за Енглеску јер сам се заљубила, на противљење родитеља, па на неки начин нисам себи дозвољавала да чезнем за домовином јер бих тако доказала да су они макар делимично у праву. Била сам велико дете. После је дошао распад земље: тада нисам желела да чезнем за Југославијом јер ми је то некако личило на оне супружнике који не могу да се помире са разводом брака. Тек у овом веку равнотежа је некако успостављена, али опет

не бих користила израз чежња. Кад осетим чежњу, седнем на авион. И глобалне комуникације потпуно су промениле ту динамику.

Р. Г. П.: *Писали сѐе дневник – а зашто нисѐе насѐавили?*

В. Г.: Добро питање. Престала сам у студентским данима: нашалила сам се у *Јаџогама*... да сам престала управо онда када су ствари постале занимљиве. Нисам више осећала потребу. Моја енглеска агентика сваке године ми поклони један прелепи дневник у коме има места за само неколико редова дневно: једна страница, недељу дана. Саветује ме да записујем у најкраћем шта се десило, где сам била. А ја направим сваштару, листе обавеза, листе за самопослугу. Мислим да ћу запамтити све што ми је важно, а то није тачно. Штета је, јер сам присуствовала неким заиста историјским догађајима, упознала велике пиписце, дружила се и дружим се са занимљивим људима, а све је то незабележено. Сад видим да би то било и од неке историјске важности, материјал који се традиционално види као мемоарски, посебно код оних разговора који се односе на Србију и Британију. На пример са Харолдом Пинтером или Чарлијем Симићем: то су великани од којих не могу очекивати записе о себи. Али нема везе, прошао воз.

Р. Г. П.: *Ограсѐали сѐе на лекѐири: Набоков, Кундера, Бродски, Киш? Да ли је чиѐање Ваша најдуѐовечнија сѐрасѐ?*

В. Г.: Јесте, сигурно. То се осећа и у мом писању, а види се свуда око мене. Ово пишем у радној соби у којој су зидови обложени полицама са књигама, а поред ногу, испод радног стола су тор-

њеви од књига, ужас за усисивач. Када ме новинари питају – то је стандардно енглеско питање – које су књиге тренутно на вашем ноћном сточићу, могу само да се насмејем, јер су књиге и на њему, и испод њега и испод кревета. У кући имамо неколико просторија, салон, кухињу, где ми је забрањено да уносим књиге, осим оне једне коју тренутно читам, да не бих „запатила” нове торњеве. Када су ми родитељи умрли, настао је проблем београдске, исто тако огромне библиотеке. Још није решен. Моја енглеска породица показује у односу на то велику дозу трпељивости: сви они читају, доста, али у границама нормале, не скупљају књиге. Онда играју тенис, трче, планинаре, а ја и кад сам напољу нешто читам, на одмору такође. Кад су кренули с оним водоотпорним електронским читачима, породична шала је била да ћу читати и док пливам... Одговарам на питање аксијално, јер не знам где бих почела о писцима које волим. Довољно је да споменем ону анегдоту из *Јаџога*... – а живу истину – да сам тад још будућем мужу рекла да не могу да се удам за човека који није прочитао *Чаробни бреј*. Требало је да побегне из истих стопа!

Р. Г. П.: *У наведеној књизи њишеџе о времену кад сџе сазнали да имаџе рак, и „џошџо сам џџознала сџварну џџџу”. „Њишџа нисам научила, осим колики бол моџу да џоднесем. Док су оџров, оџањ и мач најџадали моџ рад, као какву средњовековну звер, нисам се доџала смрџи.” Да ли сџе сџварно јели чернџбиљске јаџоге – кад џо није џребало да се чини?*

В. Г.: Јесам. Управо су сазреле прве јагоде, рано, тог пролећа 1986. Нисмо одмах имали информације шта треба, шта

не треба... У немачком преводу се књига зове *Heimweh nach Nirgendwo* – „Носталгија за Нигдином” – то је израз позајмљен из *Чернобиљских јаџога*. Немци ни 2005. нису хтели да једу печурке са неких озрачених места па им је оригинални наслов сметао. У Велсу су тог лета клали јагањце због радиоактивне кише. Мој наслов је био случајан: јагоде се спомињу у првој реченици књиге па смо га користили док не смислим нешто боље, а нисам. Немачки наслов био је ипак бољи, комерцијално изузетно успешан, притом без везе с Украјином која ме је оптерећивала и пре овог рата, али то је што је. Међутим, треба да додам да нисам повезала те јагоде и свој карцином; оне су ми биле метафора за мешавину осећања о свету у коме сам одрасла, Југославију пре свега. Како то да нешто што се чини толико лепо може истовремено да се перципира као отровно? Мени је требало много времена да разумем распад Југославије, а парадоксално ми је помогла Ребека Вест, оно њено да су многи енглески писци усвајали мале балканске нације као да су у питању мачке или папагаји, да су их бранили као библијска невинашца, не могавши да прихвате ужасну хипотезу да је у ствари свако свакоме наносио зло.

Р. Г. П.: *У књизи сџомињеџе и џрофесорицу Фџни, Аџињанку. Имала сам џо задовољсџтво да је џџознам и да се дружим с њом и њеним мужем у Сеулу. Подсџџиџе нас на џџу драџу особу?*

В. Г.: Фџни Поповић и Мимица Јанковић биле су ми годинама наставнице француског у школи која се налазила на углу Маршала Тита и Милоша Великог у Београду, а која је била под окриљем удружења Југославија–Француска.

Мој француски је дуго био много бољи од енглеског. Обожавала сам их обе, а са Фони сам често разговарала и приватно, у шетњама према Славији где је она становала, понекад и у њеном стану. Биле су то дивне даме, начитане, отмене. Имала сам велику срећу што сам од њих учила. На мене су и естетски утицале јер сам их невешто опонашала у изгледу. А та школа је нешто сасвим посебно, то ће вам рећи многи бивши ђаци. Долазили су нам редовно на приредбе Душан Матић и Десанка Максимовић који су били у управном одбору. Десанку сам знала да пратим до куће после приредби. То ми је био посебан задатак, а верујем да су га мадам Фони и мадам Мимица мени дале као поклон, знајући да пишем. Замислите девојчицу од четрнаест-петнаест година руку под руку са Десанком: нисам се усуђивала да проговорим. У посету школи нам је једном дошао Жискар д'Естен са супругом. Све то је чудесно просто.

Р. Г. П.: *Једно време боравили сџе и у Бујарској 1984, кад сџе ујознали и Сајмона, пошом сџе радили и у Би-Би-Сију, на радију. Били сџе и комунистџкиња и шоријевка. А сад?*

В. Г.: Сад нисам баш ништа. Ово горе сам написала у *Јајогама...* у полушали, али са жељом да опишем седамдесете и осамдесете свом сину. Моја „комунистџка фаза“ у старијим разредима гимназије била је више бунт према родитељима којима се то чланство у партији није допадало, неки тинејџерски комунизам – Че Гевара, Иво Лола Рибар, Слобода Трајковић – без много везе са конкретним стањем Савеза комуниста Југославије које је било све само не романтично. Даље на истоку, у Совјетском

Савезу, не би ме ни примили тако једноставно. Већ на универзитету престала сам да идем на састанке. Кад сам неколико година касније стигла у Лондон, тај јапијевски тачеризам био је у пуном замаху. Осећала се огромна енергија, посебно после седамдесетих кад је Британија имала рестрикције струје, незапосленост, штрајкове. Нисам никада била чланица Конзервативне партије, далеко било, али јесам неколико пута гласала за конзервативце. Занимљиво је, то сам чини ми се написала у *Јајогама...*, да су британски универзитети до те мере левичарски настројени да ми је увек било лакше да „признам“ чланство у Комунистџкој партији него некадашње симпатије према торијевцима. Међутим, на све то гледам као на одраз некакве своје политџке наивности. Рат у Југославији, рад на Би-Би-Сију деведесетих, тек то су године кад сам одрасла, схватила како ствари функционишу. Боље икад него никад.

Р. Г. П.: *Како сџе доживели бомбардовање Јујославије?*

В. Г.: Писала сам о томе у *Чернобиљским јајогама*. Наша прва сусетка у Лондону, једна врло драга Енглескиња, била је удата за Србина. Враћала сам се из позоришта 24. марта 1999. када сам на улици срела њеног млађег сина. Никада нећу заборавити како ми је то дете рекло: „Да ли сте чули да смо вечерас почели да нас бомбардујемо?“ (“We started bombing us”). Не могу да се сетим шта сам одговорила. Мој син тада још није био рођен. Написала сам касније песму, „Колатерална штета“ се зове, која је ушла у антологију енглеске антиратне поезије, а која је управо о томе како рат утиче на мешовите породице, чак и кад су ставови исти.

Од тог дана у марту до средине јуна, свакога дана позивала сам телефонском родитеље, просто из сујеверја. Чинило ми се ако их не добијем да ће их погодити бомба. Требало ми је заиста дуго да процесуирам та осећања. Некако ми је лакше било и да се љутим на Србе током деведесетих и да их свим срцем браним, а много бих више волела да Британци нису учествовали у бомбардовању. Сећам се како сам нападала мужа. „Зашто баш ви морате свуда да се трпате?“, или тако некако. Наши ставови су у ствари идентични, само ми је било потребно да испразним тај набој: он ми је био „дежурни Енглец“.

Р. Г. П.: *Прву књију поезије Солунски анђео, писали сте истовремено на српском и енглеском језику. Енглеска верзија добила је Међународну награду „Роберт Крешоу“ и нашла се у The Times-овом избору најбољих књија поезије за 2011. годину, а рецензију је написао нобеловац Д. М. Куци. Хоће ли бити нових песама?*

В. Г.: Поезију пишем, знате израз, „с мене па на уштап“. Недавно су ме замолили да пошаљем избор нових песама за један индијски зборник и схватила сам да од 2010. до данас, откад је изашао Солунски анђео, имам можда тек двадесетак нових песама. Ако наставим овим темпом, не верујем да ћу дочекати нову збирку. Чак ме је и Анђео... на неки начин изненадио. Када је 2005. објављена моја мемоарска проза, имала сам универзитетску каријеру, а не списатељску. Писала сам научне ствари, критике за *The Guardian*, за *Times Literary Supplement*. Онда та драма, рикошет болести... па читава халабука око *Jaïoga*... Било је недеља кад сам по два пута летела за Немач-

ку. За Франкфурт рецимо, летим ујутро, враћам се увече: као да сам банкар. До-садили су ми хотели. А све време мој агент и издавачи запиткују шта пишем. Хоће роман. Ја, међутим, песме. Па још транслингвално. И споро. Требало ми је седам-осам година да помислим на нову прозу. Мој књижевни пут је уопште таквак, пун лакуна, пауза, преокрета.

Р. Г. П.: *У роману Горски осавременили сте Великог Гетсбија. Реч је о роману у ком се одвија бизаран животи – од руској милијардера који је огабрао Лондон за животи, преко индустријских жена које су неодвојиви део светској цети-сеиџа, до својеврсној „малој човека“. Да ли је то словенска носџалија?*

В. Г.: Одговор није једноставан. Лондон је један од великих словенских градова. Кад бисмо се сви сабрали, имало би нас око пола милиона и сада, а било нас је још више пре Брегзита: у једном тренутку је само Пољака било скоро милион у Британији, већина у Лондону, Бугара има више од сто хиљада. Руса има најмање, али су историјски овде најстарија група. Дуго сам гајила амбицију да напишем циклус романа о словенској емиграцији у Лондону у различитим фазама историје града. Сећам се и кад сам свом издавачу, *Random House*-у, предложила следећи план: време избеглица од комунизма, то је Лондон Црњанског; Хладни рат и Лондон у који ја долазим; руски талас почетком овог века, моменат када су британску престоницу звали Лондонград.

Имала сам за сва три периода јасну идеју времена и места, али не и приче, ликове. Овај најновији завршен је први. Инспирација ми је била једна шетња Белгравијом, најбогатијим крајем гра-

да, кад сам на тргу недалеко од српске амбасаде спазила низ лимузина с униформисаним возачима; поред тих кола би поршеи и ферарији изгледали као фиће. Прелепе младе жене и не тако млади мушкарци кретали су се ка улазу у вилу где су их дочекивали младићи у напудраним перикама и свиленим капутима из осамнаестог века, с огромним свећњацима у рукама. Кад сам се приближила, схватила сам да гости говоре руски, а „слуге” веома отмен енглески. Помислила сам: ово је као *Велики Гејсби*, али надреалније. Идеја је била толико очигледна да сам се бојала да неко већ ради на томе. Књига је преведена на десетак европских језика, серијализована за Би-Би-Си; била је књига године „Ватерстоунса”, највећег британског ланца књижара. Критичари су хвалили начин на који је *Горски* успео да буде и књижевни омаж Фиццералду и самосвојно, оригинално дело.

Р. Г. П.: *Како је Николу могао да фасцинира тај бојашиш Горски? Изгледа да срећа и бојашиство не могу заједно. И да ли се роман ослања на традицију руске класике?*

В. Г.: *Велики Гејсби* је митска, трагична љубавна прича исто толико колико је и прича о новцу. То да срећа и богатство не иду заједно је Фиццералдова тема коју сам ја, симболично говорећи, превела на руски. Уместо Дејзи у чијем гласу звекца новац, предмет чежње је овде Наталија, ћерка старог борца и комунисте удата за Енглеза, адвоката који је, иако из високе друштвене класе, само један руски потрчко. Горски Наталију заводи мање својим богатством а више књигама, духом. То је та руска прича, да не кажем и руска бајка. Никола као

Сирано за Горског ствара најлепшу библиотеку на свету: њега тај пројекат у почетку фасцинира много више него Горски као личност. Роман је препун цитата из руских класика. Ту сам себи пустила на вољу: Никола је на неки начин мој алтер его. Идеја је произашла из нечег стварног: једног мог пријатеља, лондонског књижара, ангажовао је богати Рус да му састави велику библиотеку која не би била само „десет метара књига” већ један добро промишљен избор. Припремна истраживања за Горског одвела су ме у неке невероватне кутке града, само што о томе не могу да говорим.

Р. Г. П.: *Да ли Ваш групи роман Господин Ка њредсџавља насџавак њриче о Ани Карењиној?*

В. Г.: *Господин Ка* није толико наставак Ане Карењине колико независна, само моја прича о њеном сину Сергеју. Хтела сам да постигнем нешто структурално сложеније него у *Горском*. Роман приповеда Парижанка Албертина, супруга британског официра. Замислила сам роман о прељуби, али обрнуто од *Ане Карењине*: јунакиња је удата за згодног младог човека, неког као Вронски, али је усамљена у новом граду и заљубљује се у досадног, поузданог, старијег мушкарца.

Руска прича додата је тек касније. Живим у делу Лондона где је већ цео век живело доста руских емиграната. Још постоји руска црква; кад сам се настанила у Лондону ту је био и руски дом старца. Упознала сам неке од тих старих аристократа, много сиромашнијих наравно од нових олигарха. Постепено сам почела да размишљам „шта ако” тек кад сам упознала породицу Патрика Скипвита који је у филму са Вивијен Ли играо

малог Сергеја и кад сам схватила да је Патрик руског порекла.

Сергеј је имао девет година кад је Ана извршила самоубиство. Шта ако је с осамдесет три живео у Лондону 1947? Тако је кренула прича о Господину Ка, баш као што у Толстојевом роману имате два испреплетана наратива. Књигу сам писала на верзији енглеског од пре осамдесет година, и то је био посебан изазов, али то оригиналу даје једну сасвим специфичну боју. Критичар *The New Yorker*-а спомиње да пишем у традицији Џорџ Елиот и њених следбеника. То се на српском много мање осећа.

Р. Г. П.: *За роман Гвоздена завеса добили сте Наџрагу „Момо Кајор”. Ваша јунакиња њохађала је њресџишну енџлеску џмназију у домовини, имала исџуњен живоџ, али са Мишином смрђу у њој се све џроменило, џриликом сусреша с џесником Џејсоном Конором, добиишником Шелџеве наџраге. „Џејсон је био сличан мени џо џомие шџо је умео самоџ себе да џосмаџра чак и када је наизџлед био џошџуно обузеџ сџрашђу. То је било џомало узнемирујуће, џомало ново.” О Енџлезима кажеџе да су „[џ]реффриани као и увек, Бриџанџи су...” Колико се Ваш огнос џрема Енџлезима од џада џроменио?*

В. Г.: Милена нисам ја. Њен став о Енглезима није мој. Стереотип о енглеској подмуклости, о перфидном Албиону, јавља се, кажу у француским рукописима, још од тринаестог века. Енглези, наравно, о себи мисле сасвим супротно, да су часни, од речи. Имају тај израз – *Gentleman's word is his bond* – да је само реч центлмена довољна, нема ту потребе за потписом и печатом. Оба става имају у себи зрно истине: то је суштина стереотипа. Удата сам за Енглеца,

овде сам провела цео радни век. Тешко ми је да уопштавам, као што не могу да уопштавам ставове о свом народу, али сам неко кога стереотипи занимају. У Ирану наводно кажу: „Ако видите две рибе у мору како гризу једна другу, ту мора да је Енглец умешао прсте.” Тамо још гаје илузију да је Британија велика сила. Кад ово споменете Енглезима није да им се не допада што их неко прецењује. То је ваљда и остатак некадашње величине, некакав рефлекс. Мислим да се и у Србији Енглези можда чине важнијим него што јесу.

Р. Г. П.: *У роману сџомињеџе и Марину Абрамовић, „неџију кђерку”, у не баш џозиџивном конџексџу?*

В. Г.: Не знам зашто би тај контекст звучео негативно. Милена присуствује перформансу који је за читаву деценију закаснела копија онога што је Марина радила у Студентском културном центру седамдесетих. У неименованој земљи у којој Милена живи, а која припада Источном блоку, нечем субверзивном могу да присуствују само деца апаратчика а да притом избегну казну, као што се у роману и види. Пре него што милиција уђе у тај њихов Омладински дом, Милену и њено друштво упозоре да се измакну, остале хапсе. Милена не само да зна за Марину Абрамовић, што је знак да има приступа страним новинама и часописима, него и претпоставља да Марина има породичне везе сличне њеним. Наравно, драмска иронија које смо свесни јесте да Марина заиста има то партизанско порекло, али то у Југославији седамдесетих није исто као код Милениних. Није Марину нико третирао посебно зато што је „неџија кђерка”, бар колико је мени познато.

Р. Г. П.: *Тада сће зајисали и ово: „У мојој земљи, ако су људи уойишће и држали йсе, они су живели у дворишћу, на ланцу, нико их није љубио, и режали су на йролазнике.” Изгледа да су се времена и код нас йроменила?*

В. Г.: Кључна је ствар да Гвоздена завеса није југословенска прича, мада сам стварајући ту своју Руританију позајмила неке црте Југославије, нека своја сећања. Ту спада, између осталог, и то сећање на псе које држимо на ланцу, у дворишту. Сећам се како су неки били везани ланцем на жицу, тако да су могли да трче целом дужином оградe и лају као помахнитали, што вероватно и јесу били. Ја сам се паса као дете ужасно бојала. То се сигурно променило. А у роману је прича о псима везана за Миленин први сусрет са будућом свекрвом и за спознају да она има много приснији однос са својим псима него са сином. Однос са родитељима, посесивност или дистанцираност родитеља, једано су од поређења Исток–Запад којим се роман бави.

Р. Г. П.: *Да ли је йрештерано йоређење Милене с Еурипидовом Мегејом како су йисали йоједини бришански кришичари? Да ли сће и Ви имали Мегеју на уму када сће йисали о Милени?*

В. Г.: Поређење је на месту. Моје прво испитно питање на факултету код професора Владете Јанковића и Николе Милошевића била је управо *Мегеја*. О *Мегеји* као странкињи, варварској принцези с Истока коју Јасон доводи у Грчку, писала сам и на магистарском курсу на Лондонском универзитету: очигледно ми је то негде остало на памети. Кад сам почела да размишљам о

Гвозденој завеси као причи о другачијем поимању судбине и слободне воље на Истоку и на Западу, некако ми се комунистички свет чинио ближи грчком поимању судбине. Ту су имена главних јунака, ту су референце на Аргонауте, ту је идеја Миленине освете, али прича је моја. Радије него да сама анализирам свој рад, препоручујем одличну и веома опширну анализу *Гвоздене завесе* из пера романописца Томаса Малона у *The New Yorker*-у.

Р. Г. П.: *Занимљиво је и размишљање Ваше јунакиње: „Шћа ако су лаћали о живојћу код нас, док су о кайишализму йоворили само исћину?” Или: „Само за йамћии, кад будеш доносила одлуку у наредним сачћима, да више није нећеш наћи шћакав живојћ, нићии имачћии шћакву слободу какву си имала овде. Енћлеска је на шћојћљена крвљу и знојем милиона људи које је йоробила. Нико шћу није срећан. Нико. Ни сиромашни ни боћачћии!” Да ли је шћо идеализовање Зајада на Исћоку?*

В. Г.: Запад је привлачио својом робом. Када сам први пут посетила Совјетски Савез имала сам петнаест година. Путовали смо возом преко Украјине и сећам се на станицама деце која су говорила: „Жваћке, жваћке.” Саветовали су нам у Београду да понесемо оне цигарете-жваке да делимо. У Кијеву и Москви покушавали су од мене да откупе левиске, мајице, буквално с леђа. Срела сам једну Рускињу која је напамет знала мапу Минхена, а никад није била у иностранству. А нисмо ни ми били много бољи. Ишли смо у Трст да се обучемо од главе до пете у западну фирмирану робу: то ми се сад чини помало тужно. Сећам се друштва које је скупљало празне лименке западних пића, сјајне кутије од цигарета, часописе.

Када сам 1984. кренула за Бугарску, у летњу школу, многи су ми говорили шта ћеш тамо, тамо нема шта да се види. Исто кад сам кренула у Румунију 1989. Моја генерација путовала је на море или на запад. Путовања на исток била су неупоредиво ређа. Код нас је идеализовање Запада било чак много мање приметно него даље на Истоку јер смо доста рано имали на хиљаде гастарбајтера, као и те сиромашне туристе из западних земаља у односу на које смо се на Јадрану осећали супериорно. Било ми је занимљиво да се вратим у то време у *Гвозденој завеси*. Причам о роби, а слично стоје ствари и са политиком. Западна демократија јесте сигурно много бољи систем од разноразних аутократија, али ни њу не треба идеализовати.

Р. Г. П.: *Какав је животи иза Гвоздене завесе?*

В. Г.: Дobar део одговора већ сам дала. Треба прво имати на уму да сам изабрала за своје јунаке двоје младих људи који нису типични представници својих нација да бих о овим друштвима размислила на мање стереотипан начин. Милена је ћерка потпредседника државе, она има огромне привилегије. Те привилегије су суштина корупције комунистичког система. Ви на папиру не поседујете ништа, све је као државно, а уживате више од западних милијардера. Узмите Тита на пример. Имао је на располагању више двораца од британске краљице. Нисам случајно у књизи цитирала Ђиласову *Нову класу*. Милена је свесна свега тога, али јој је на крају ипак потребна очева моћ. Са друге стране, Џејсон је из типичне енглеске интелектуалне породице: упознала сам много таквих људи и пословно и приватно.

Ту је на делу наслеђе протестантизма где је грех много се расипати, па људи иду у џемперима које су изгризли мољци, стављају закрпе на сакое од твида, блокеје на ципеле. Знате како су у Београду некада давно били киосци за крпљење чарапа. Ја сам такве раднице налазила у Лондону осамдесетих, места где су рецимо могли да вам ураде кожну закрпу за лакат или за ручну ташну. Ништа се није бацало. Зато Милена мисли да су они јако сиромашни. Међутим и Енглеска се променила, нема тога више. То наслеђе је избледело. Донекле су га избрисали управо јапији Маргарете Тачер: тада је постало океј да свету покажеш колико имаш новца.

Р. Г. П.: *Како је прошекао људијем у Бриџанско краљевско књижевно друштво?*

В. Г.: То ми је један од најлепших дана у животу. Иако не волим церемоније, ова је некако била по мојој мери, мешавина традиције и неформалног. Наиме, одржавала се, због мера ковида, у једном давно напуштеном позоришту па је сцена изгледала као у филму, рецимо, Андреја Тарковског. На огромном столу раширен је пергамент са приступним потписима свих чланова у низу, од 1821. до данас: читава историја енглеске књижевности. Част ми је што је ту и једна Весна, за вјеки вјеков. Када је моје име прочитано, могла сам да изаберем перо којим ћу се потписати у чланство: Бајроново, Џорџ Елиот, Дикенсово, пенкало Т. С. Елиота... то је тако лепа, а једноставна традиција. Све те писце волим, али изабрала сам Лорда Бајрона, због балканске везе. Замислите наш еквивалент – од Вука до Црњанског.